

- жим доступу:
http://www.rusnauka.com/12_KPSN.../63607.doc.htm. – Назва з титул. екрана.
9. Савченко В. Ф. Методологічні засади розроблення програм соціально-економічного розвитку на регіональному рівні [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / Савченко В. Ф. – 2008. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/349380.html>. – Назва з екрана.
  10. Шкуренко О. В. Цільові програми як інструмент регіонального розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Шкуренко. – Режим доступу: http://www.conf-contact.com/.../ek5_shkurenko.htm. – Назва з екрана.
  11. Кузык Б. Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование : учебник / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. – [3-е изд. доп.]. – М. : Экономика, 2009. – 591 с.
  12. Беднарчук Ю. П. Концептуальні засади стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону [Електронний ресурс] // Ю. П. Беднарчук, С. М. Яковчук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgrp/ekon/...3.../v47ek117.pdf. – Назва з екрана.
  13. НАУ. Законодавство України. Кодекси. Закони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>. – Назва з екрана.

УДК 334.735

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОСИН СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ СПІЛОК СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Г. П. Скляр, доктор економічних наук; Н. В. Мокєрова

Спілки споживчих товариств, як і вся система споживчої кооперації, що є компонентом кооперативного сектора економіки України, знаходяться на стадії реформування. При цьому вирішення проблеми осучаснення, модернізації відповідно до чинного законодавства організаційно-правових форм функціонування кооперативних підприємств і організацій не має суперечити соціальній складовій господарсько-фінансової діяльності, направленої на реалізацію інтересів і задоволення потреб членів (пайовиків), відтворенню кооперативного мотиваційного механізму. Підвищення рівня життя кооператорів може бути досягнуте також завдяки можливості отримувати основні або додаткові доходи від роботи на підприємствах різних галузей господарства споживчої кооперації. На нашу думку, однією з таких перспективних у сучасних умовах галузей є туризм, який, до речі, як один з напрямів діяльності, включений до статутів споживчих

товариств. Тому дослідження означеної проблеми є своєчасним, а тема статті актуальною.

Методологічним аспектам дослідження розвитку споживчої кооперації та її капіталу присвячені монографії сучасних науковців [1, 2, 11]. Огляд низки опублікованих наукових праць із проблем розвитку туризму [4, 6, 7, 12–14] дозволяє зробити висновок про наявність в інфраструктурі туристичного комплексу і в системі споживчої кооперації таких обов'язкових складових як підприємства готельного, ресторанного бізнесу та транспорту, а також щодо актуальності розвитку туризму в сільській місцевості. Крім того, наявним є позитивний зарубіжний досвід розвитку туризму саме у споживчій кооперації, наприклад у Німеччині [10].

Методологічно стаття базується на теорії сумісно-розділених відносин, теорії соціального капіталу, визнанні споживчої кооперації і туризму як складної людино-розмірної інте-

грованої сфери, що побудована на відносинах партнерства.

Основною метою статті є економічний аналіз відносин соціального капіталу спілок споживчих товариств і формування методологічно визначеної ролі споживчих спілок як суб'єктів господарювання, юридичних осіб (підприємств) у розвитку сфери туризму на засадах партнерства.

Спілки споживчих товариств є суб'єктами відносин і одночасно об'єктами інфраструктури сфери туризму. Аналіз стану сучасного розвитку споживчої кооперації України дозволяє стверджувати, що, по-перше, в її системі сформована мережа підприємств ресторанного господарства (ресторани, кафе та інші), готельного господарства (готелі, гуртожитки), санаторії, бази відпочинку, туристичні агенції, транспорт; по-друге, в навчальних закладах здійснюється підготовка фахівців із туризму, готельно-ресторанної справи, менеджменту в туристичному бізнесі тощо. Тобто в самій системі споживчої кооперації створені умови для розвитку туризму, наявна значна кількість об'єктів туристичної інфраструктури. Крім того, динаміка розвитку домогосподарств членів споживчої кооперації створює умови для розвитку, на нашу думку, агротуризму, зеленого туризму, екотуризму, асиміляційного туризму, нью-сїдж-туризму, фестивального туризму, бекпекертуризму тощо. Залучення в цьому контексті певного обсягу інвестиційних ресурсів могло б слугувати підґрунтям для забезпечення потенціалу економічного зростання споживчої кооперації в цілому, окремих спілок споживчих товариств в регіонах, домогосподарств членів споживчих товариств. Активізація інвестиційного процесу є вирішальною умовою розвитку і функціонування підприємств туристичного та готельно-ресторанного бізнесу. Особливістю інвестування туризму є розробка і реалізація туристичного продукту, що передбачає взаємодію різних форм інвестицій (гуманітарних, реальних, фінансових) і оборот форм капіталу, трансформацію людського, інтелектуального та соціального капіталу в економічний тощо.

У попередніх публікаціях ми формулювали визначення соціального капіталу споживчої

кооперації як системи внутрішніх і зовнішніх господарських відносин і зв'язків, що засновані на кооперативних принципах і цінностях, реалізують сутність понять взаємодопомоги і довіри на засадах соціального партнерства в соціальній і виробничій (торговельній) мережах.

Функціонування соціального капіталу споживчої кооперації забезпечується завдяки його інституалізації і створенню, як вказано вище, певних відповідних мереж – соціальної і торговельної. Соціальною мережею є система споживчих товариств і їх спілок, якими створені торговельна мережа в сукупності з обслуговуючими її потреби іншими підприємствами. Вказані мережі об'єднуються під єдиним брендом на національному рівні, а також під регіональними брендами.

Сутність соціального капіталу споживчої кооперації реалізується завдяки механізму партнерських зв'язків. На рівні спілки споживчих товариств (облспоживспілки) основними напрямками функціонування вказаного механізму є партнерські зв'язки із членами споживчої кооперації; зі споживспілками і споживчими товариствами в регіоні; із суб'єктами господарювання; зв'язки в багатогалузевому господарстві облспоживспілки; зв'язки з органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування в регіоні тощо. На нашу думку, схема останнього виду партнерських зв'язків спілки споживчих товариств (облспоживспілки) в регіоні має такий вигляд (рис. 1).

Облспоживспілка, відповідно до свого статусу, розробленого на основі примірного Статуту обласної (республіканської) спілки споживчих товариств [3, с. 84], на добровільних засадах об'єднує споживчі товариства та районні спілки споживчих товариств.

Облспоживспілка делегує Укоопспілці певні функції та, в свою чергу, виконує повноваження та функції, що делеговані їй споживчими товариствами та райспоживспілками. Завдяки цьому облспоживспілка реалізує такі цілі та завдання [3, с. 85]:

1) сприяє розвитку споживчої кооперації, координує діяльність споживчих товариств і райспоживспілок, розвиває власну господарську діяльність для задоволення потреб пайо-

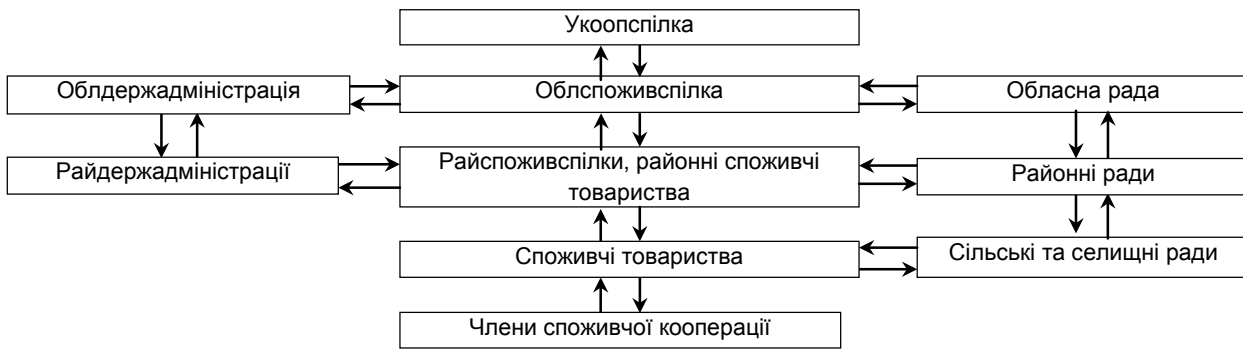

Рис. 1. Схема партнерських зв'язків споживчої кооперації з органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування в регіоні

виків і населення в товарах народного споживання та послугах;

2) розвиває кооперативну демократію, пропагує кооперативний рух, проводить організаційну роботу щодо залучення населення у члени споживчих товариств, забезпечення дотримання прав пайовиків;

3) забезпечує збереження майна споживчої кооперації, захист інтересів і майнових прав споживчих товариств, райспоживспілок, надання їм юридичної, консультативної та іншої допомоги; представлення їх інтересів у державних, судових органах, органах місцевого самоврядування;

4) захищає права та інтереси пайовиків і обслуговуваного населення як споживачів щодо забезпечення їх якісними товарами та послугами;

5) розвиває мережу торгових, виробничих, заготівельних та інших підприємств; співпрацює з органами державної виконавчої влади і сільськогосподарськими товаровиробниками в створенні інфраструктури аграрного ринку;

6) забезпечує ефективність господарсько-фінансової діяльності, підвищення продуктивності праці працівників, їх соціальний захист шляхом збереження і створення нових робочих місць, упровадження нових технологій і передового досвіду, організації трудового суперництва, підготовки і перепідготовки кадрів.

Основне функціональне навантаження у структурі облспоживспілки з реалізації питань щодо внутрішньо кооперативного розвитку припадає на управління (відділ) органі-

заційно-кооперативної роботи. Відповідно до Типового положення про управління (відділ) організаційно-кооперативної роботи обласної (республіканської), районної спілки споживчих товариств [3, с. 159–163] вказаний підрозділ виконує низку функцій щодо зміцнення взаємодії зі споживспілками, споживчими товариствами; з методології кооперативного будівництва та розвитку внутрішньо кооперативної демократії; з організаційних питань. Виходячи з визначення відносин соціального партнерства, важливими є розробка заходів з удосконалення організаційно-кооперативної роботи, зміцнення демократичних основ кооперативного управління, підвищення зацікавленості членів споживчих товариств у поліпшенні діяльності своїх споживчих товариств і споживспілок, забезпечення їх статутних прав, обов'язків, переваг і пільг [3, с. 162].

Партнерські зв'язки з органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування в регіонах розвиваються в контексті виконання указів Президента України від 19 грудня 2000 р. № 1348/2000 «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах», від 20 грудня 2000 р. № 1356/2000 «Про основні заходи розвитку соціальної сфери села», від 15 липня 2002 р. № 640/2002 «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села» та «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України

№ 557 від 03.06.2009 р., а також відповідних обласних цільових економічних програм. Для цього в регіонах розробляються угоди, які підписує голова обласної державної адміністрації, голова обласної ради і головою правління облспоживспілки. В додатку до угоди містяться конкретні спільні заходи щодо розвитку кооперативного руху в області та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах на відповідні роки.

При цьому беруть участь у реалізації загальнодержавних рішень, що оформлені вищевказаними нормативними актами, сторони угоди, як витікає з аналізу її змісту, беруть на себе відповідні зобов'язання, які вирішує кожна зі сторін окремо або зобов'язання виконуються спільно. Так, забезпечення дотримання вимог і положень нормативних актів лягає на головні та галузеві управління облдержадміністрації, райдержадміністрацій і міськвиконкомів, обласну раду, районні, сільські та селищні ради, правління облспоживспілки, райспоживспілок, споживчих товариств. Спільним заходом є також укладання угод про співробітництво у сферах торговельного та побутового обслуговування населення, заготівель і збуту сільськогосподарської продукції, в тому числі і за межі регіону на взаємовигідних умовах, виробництво товарів народного споживання між місцевими органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування і організаціями споживчої кооперації. В угодах може бути передбачено надання відповідно до чинного законодавства України пільг щодо сплати податку на землю; перегляд ставок, звільнення або надання відстрочок у сплаті місцевих податків і зборів; перегляд за поданням підприємств і організацій системи відповідно до ст. 17 Закону України «Про споживчу кооперацію» розрахунків із визначення оціночної вартості земельних ділянок; сприяння розвитку, підтримка щодо належного функціонування підприємств торгівлі та побутового обслуговування; визначення способів часткового відшкодування витрат на утримання збиткових підприємств за рахунок місцевих бюджетів та інших джерел фінансування. Виконавцями цього спільного заходу є місцеві

органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, правління облспоживспілки, райспоживспілок, міських і сільських споживчих товариств, керівники підприємств.

Поєднання інтересів розвитку та функціонування споживчої кооперації з регіональними інтересами досягається в процесі спільної з органами місцевого самоврядування і райдержадміністраціями розробки та затвердження Концепції з розвитку споживчої кооперації області. Вказана концепція враховує основні програмні завдання, які затверджені та реалізуються в області. До них відносяться Програма підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів, розвитку оптових сільськогосподарських ринків, села, внутрішньої торгівлі тощо.

У свою чергу, облдержадміністрація і обласна рада, в інтересах споживчої кооперації, проводить перегляд розмірів граничних торговельних надбавок для торговельних підприємств у віддалених сільських поселеннях області з урахуванням транспортних видатків; рекомендує районним, селищним і сільським радам із ринкового збору проводити часткове відшкодування витрат на розвиток матеріально-технічної бази ринків системи споживчої кооперації.

Виконуючи спільні заходи, правління облспоживспілки, райспоживспілок, районних, міських і сільських споживчих товариств зобов'язуються, в свою чергу, забезпечити рентабельну роботу всіх галузей і структурних підрозділів системи споживчої кооперації; розробити для кожного підприємства торгівлі реальні схеми фінансового оздоровлення шляхом поповнення обігових коштів за рахунок ліквідації дебіторської заборгованості, додаткових внесків працівників, членів споживчих товариств та інших інвесторів на взаємовигідних умовах.

Важливим заходом є забезпечення безперебійного постачання сільського населення товарами повсякденного попиту в достатніх обсягах і належної якості. Цьому має сприяти вивчення питання відновлення, перефільювання закритих підприємств торгівлі та громадського харчування, створення на їх базі

підприємства споживчої кооперації відповідно до нормативних актів Укоопспілки.

Для вдосконалення роботи підприємств ресторанного господарства важливо рекламувати проведення на їх базі молодіжних і тематичних вечорів, сімейних свят і урочистих подій; забезпечити нарощування обсягів виробництва власної продукції ресторанного господарства, у тому числі напівфабрикатів, відновлюючи роботу цехів напівфабрикатів, кулінарних, кондитерських і хлібобулочних виробів. Організувати їх продаж через спеціалізовані роздрібні підприємства системи, продовольчі магазини та підприємства ресторанного господарства інших форм власності.

Для розвитку партнерських зв'язків із членами споживчої кооперації важливими є заходи з відновлення та розширення роботи торговельно-заготівельних пунктів на ринках споживчої кооперації, магазинів-заготпунктів для зустрічної торгівлі товарами повсякденного попиту та продукцією власного виробництва. Також необхідно практикувати виїзні форми обслуговування населення, яке проживає у віддалених сільських поселеннях, присілках, у місцях масового відпочинку, під час проведення масових заходів, виставок, ярмарків, ринків тощо. Покращить рівень життя членів споживчої кооперації також розвиток сфери побутових послуг на селі. В умовах реформування сільського господарства важливо відновити сферу партнерських зв'язків із реформованими сільськогосподарськими, фермерськими та особистими селянськими господарствами з метою максимального освоєння ресурсів сільськогосподарської продукції.

Таким чином, спілки споживчих товариств є суб'єктами відносин і суб'єктами господарювання (юридичними особами, підприємствами). У статті були розвинуті наукові положення про трансформацію соціального капіталу споживчої кооперації, розвиток відносин партнерства, партнерських зв'язків спілок споживчих товариств у сфері туризму.

Подальші наукові дослідження пов'язані з умовами розвитку відносин партнерства у сфері зеленого туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башнянин Г. І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції : монографія / Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський. – Львів : Вид-во Львів, комерц. акад., 2009. – 414 с.
2. Бузгалин А. В. Пределы капитала: методология и онтология. Реактуализация классической философии и политической экономии (избранные тексты) / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов. – М. : Культурная революция, 2009. – 680 с.
3. Довідник інструктора організаційно-кооперативної роботи. – К. : Укоопспілка, 2007. – 432 с.
4. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г. І. Михайліченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 608 с.
5. Мокерова Н. В. Інвестування соціального капіталу споживчої кооперації в розвиток сфери туризму / Н. В. Мокерова // Проблеми розвитку туристичного бізнесу : монографія / за заг. ред. Г. П. Скляра, В. Г. Шкарупи. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – С.119–127.
6. Пазенок В. С. Туризмоліогія. Теоретический образ туризма / Пазенок В. С. – К. : Альтерпрес, 2012. – 277 с.
7. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименка ; авт. кол. : В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов [та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2013. – 304 с.
8. Скляр Г. П. Формування соціального капіталу підприємств та організацій споживчої кооперації як чинник соціально-економічного розвитку регіону / Г. П. Скляр, Н. В. Мокерова // Стратегічний розвиток підприємств регіону: фінансовий аспект : монографія / за заг. ред. В. В. Карцевої. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – С. 96–103.
9. Скляр Г. П. Економічні умови та протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці : монографія / Г. П. Скляр. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 279 с.
10. Союз Потребительских Кооперативов Германии (vdk). – Белгород : БУПК, 1997. – 8 с.
11. Споживча кооперація України. Від зародження до сьогодення : монографія / за заг. ред. С. Гелія. – Львів : Вид-во Львів. комерційної акад., 2013. – 976 с.
12. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / [Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко, М. Г. Бойко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Ма-

- заракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 596 с.
13. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та допов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
14. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму : монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 368 с.

УДК [330.15+316.3:3]043.5:332.1

ЕКОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

М. О. Джаман, доктор економічних наук; Н. М. Карпенко

В умовах наростання еколого-деструктивних наслідків розвитку суспільного виробництва, що найбільше проявляються на низовому та регіональному рівнях, зростає актуальність розробки та реалізації регіональних стратегій сталого розвитку, заснованих на принципах обмеження споживання природних ресурсів і взаємоузгодження регіональних і державних екологічних і соціально-економічних програм.

Питання впливу екологічних імперативів на економічний розвиток відображені в працях закордонних економістів К. Гофмана, Д. Гросмана, Дж. Адреоні, А. Корнуелла, К. Маллера, М. Портера та ін.

Питанням сталого регіонального розвитку з урахуванням екологічних чинників присвячені праці І. М. Вахович, З. В. Герасимчук, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, Б. В. Данилишина, Л. Д. Загвойської, М. О. Лендсєл, М. В. Мажарова, А. В. Степаненка, Д. М. Стеченка, І. В. Студеннікова, О. М. Теліженко, В. М. Трегобчука, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, О. М. Царенка, А. Г. Шапара, В. Я. Шевчука, М. В. Брюханова та ін.

Побудова стійкого і життєздатного розвитку регіону має сприяти формуванню комплексної системи прийняття рішень і конкретного перегляду традиційних підходів. Необхідно перейти від оздоровчих заходів, таких як скорочення забруднення і ліквідація його наслідків, до заходів, які ґрунтуються на прогнозуванні й упередженості та спрямовані на регулювання

потреб у природних ресурсах, їх раціональне та комплексне використання, а також запровадження превентивних природоохоронних заходів. У центрі уваги повинна бути людина, яка має право на здорове, плідне і якісне життя, гармонію з навколишнім середовищем і урбанізованим середовищем. Якісне природне середовище для людини – це не лише умова нормального функціонування її організму, а й ресурсна база для повноцінного багатогранного фізичного та духовного суспільного розвитку. Порушення історично сформованих багатогранних зв'язків суспільства з природою – це втрата повноцінності людського існування.

Екологічне питання для людини – це проблемне питання способу її існування в природі, її місця в світі, у біосфері. Ставлення людини до природи не повинне обмежуватися лише споживацькими принципами. Сучасна людина повинна не лише споживати та перетворювати, але й зберігати, збагачувати, відтворювати довкілля, відноситися до природи як до найбільшої цінності. Сучасна людина має бути творчим учасником науково обґрунтованого, екологічно безпечного та економічно доцільного процесу творення навколишнього середовища, зберігаючи при цьому його природну першооснову [2].

Можна визначити три кола філософських проблем, які стосуються питань гармонізації взаємовпливу людини та природи. Перше